

Makale Türü: Kitap İncelemeleri

Geliş Tarihi: 10.03.2020

Kabul Tarihi: 27.03.2020

BOZKIRLARIN İLK İMPARATORLUĞU: HUNLAR

Başak KUZAKÇI*

Prof. Dr. Ahmet Taşağul, *Bozkırların İlk İmparatorluğu: Hunlar*, Yeditepe Yayınevi, 13,5 cm x 21 cm, 2. Baskı, Kitap Kağıdı, 328 sayfa, İstanbul 2020, ISBN: 605-780-05-34.

Coğrafya kültürlerin ortaya çıkmasını sağlayan en önemli faktördür. Dünyaya üzerindeki birçok kültür, insanlığın serüveninde fevkalade önem arz eden icraatlara imza atmıştır. Farklı kıtalarda ortaya çıkan Maya, İnka, Mısır, Çin, Mezopotamya ve Bozkır gibi kültür çevreleri, tarihe yön vermiştir. Köklü kültürlerden birisi de hiç şüphesiz “*Bozkır Kültür*” çevresidir.

Coğrafi Aytmatov’un o güzel tarifıyla Asya’nın derinliklerinde “...ıssız, engin, sarı kumlu bozkırlar...”, Türk kültürünün doğduğu ve dünyanın dört bir yanında okyanusları besleyen nehirler gibi farklı kollardan aktığı bir coğrafyadır. Zorlu iklim şartlarının hüküm sürdüğü Asya’nın uçsuz bucaksız bozkırlarında atın evcilleştirilmesi ve demirin kullanımıyla “*savaşçı-çobanlık*” yaşantısı ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu kültür, çok kısa sürede komşularıyla temas kurmaya başlamış ve bu kültürün içerisinde yer alan Türkler, kısa zamanda bozkırda teşkilatlanarak devletler vücuda getirmişlerdir. Hiç şüphesiz ki Türklerin bozkırlarda teşkilatlandıkları ilk imparatorluk Hunlardır. Teşkilatlanmalarını tamamlayarak, dünyanın önemli kültür ve medeniyet bölgelerinden birisi olan Çin ile temasa geçmişlerdir.

Asya’nın kadim bozkırlarındaki ilk model siyasi kuruluşu olan Hunların, kaynak yetersizliği ve mevcut kaynaklarda efsanevi bilgilerin yer alması nedeni ile başlangıç tarihini tespit etmek oldukça güçtür. Hunların tarihi, yazılı efsanevi metinlere göre M.Ö. 3 binlere kadar gittiği görülmek ile birlikte M.Ö. 315’ten itibaren Hun adının yani Çinlilerin kuzeyli komşuları hakkında ilk bilgileri resmi belgelerinde görmeye başlarız. Çin kaynaklarına dayanılarak M.Ö. 2700’li tarihlerden itibaren varlıklarına ilişkin teoriler bulunsa da ilk imparatorluğu M.Ö. 221 civarında kuran İç Moğolistan merkezli coğrafyada

* Yeditepe Üniversitesi Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

yaşamışlardır. Nitekim bu dönemde Hun atlı savaşçıları Asya'da aktif siyaset gütmeye başlamışlardır. Çin'in içlerine doğru yaşanan hareketlenmelerin yükselişe geçtiği M.Ö. 221 tarihinden itibaren Hunlar hakkında Çin kaynaklarında bilgiler de artmaya başlamıştır.

Türklerin teşkilatlandığı Hun Bozkır İmparatorluğu'nun ismi bilinen ilk hükümdarı T'ou-man'ın adı da bu tarihte (M.Ö. 221) vesikalara yansımıştır. Bozkırın savaşçı atlıları, artık Çin tarihinde önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Nitekim T'ou-man'dan sonra tahta M.Ö. 206'da geçen Mo-tu Ch'an-yü, bozkır coğrafyasını kısa bir sürede tek sancak altında toplama iradesini göstermiştir. Bu başarısının yanında komşusu Çin'e karşı da askeri zaferler elde etmiştir. Mo-tu Ch'an-yü'nün kurduğu bu teşkilat, Hun İmparatorluğu'nun uzun asırlar ayakta kalmasını sağlamış ve sonrasında kurulacak olan Türk bozkır devletlerinin örneğini oluşturmuştur.

Dördüncü bölümde yazar, Hunların devlet yönetim gelişmelerini ele almış ve Çinli vezirden edinilen bilgilerin devlet siyasetine etki ettiğini şu pasaj ile ifade etmiştir: *Gök ve yer tarafından hayat verilmiş; gün ve ay tarafından tahta çıkarılmış, Hunların büyük Ch'an-yü'sü Çin imparatorunun mutlu ve esen olup olmadığını sorar.*¹ Nitekim Hunlar, Çinlilerden elde ettiği bilgiler ile kendi kültürel ve savaşçı özelliklerini birleştirerek dönemin siyasi gücünü vücuda getirmişlerdir. Hun İmparatorluğu ise M.S. 437 yılına kadar ardılları üzerinden varlığını sürdürmüştür.

Hunların zaman paralelinde M.Ö. 206 yılında kurulan Han hanedanı da çok önemlidir. Nitekim Han hanedanlığı, yüksek kültür etkisi ile Çinliliğin ulusal temelini oluşturmuş ve bu vesile ile Çinliler günümüzde hala kendilerini "Han" adı ile onurlandırmaktadır. Tam da bu dönemde Asya Hunların teşkilatlanması iki büyük kadim kavmin kronolojik olarak bilgi ve belgelerde birbirini desteklemesine yol açmıştır.

Esasında Asya Hunlarına ait olan yazılı kaynakların büyük bir çoğunluğu Çin kaynakları olması sebebi ile farklı transkripsiyonlarda isimlendirildiklerini de görürüz. Bu isimler şunlardır: Hun-yü, Hsien-yün, Kui-fang, Chüan-yi, Chüan-jung, Hsien-yü, Yi-chü ve Hiung-nu... vb. Bunun en büyük sebebi, kuzey komşu kavimlerini yüzyıllar içerisinde tanıırken diğer taraftan Çinlilerin de bu kaynakları yüzyıllar sonra meydana getirmeleridir. Bu nedenle bu eserde Hunların kronolojik paralelinde yer alan Shih Chi, Han Shu, Hou Han Shu: Çin belgelerinin yanı sıra T'ung Tien, Tsu-chih, T'ung Chien, Ts'e-fu Yuan- kwei gibi belgelerinde detaylı bir çalışma ile yer aldığını görmekteyiz.

Hunlar, tarihi vesikalar içerisindeki efsanevi kısımları dışarıda bırakılırsa yaklaşık 6 asır boyunca tarih sahnesinde rol almışlardır. Asya bozkırlarının derinliklerinde doğan bu kaynak, çağlayanlar halinde Asya'nın Pasifik sahillerinden Macaristan'ın bereketli ovalarına değin akmıştır. Çin, Sasani, Roma gibi büyük devletlerin tarihinde önemli etkiler yaratmıştır. Vücuda geldikleri tüm coğrafyalarda; Çin, Roma, Slav, Germen ve İran halklarının kültürlerine ve edebiyatlarına konu olmuşlardır.

¹ Ahmet Taşağıl, *Bozkırların İlk İmparatorluğu: Hunlar*, İstanbul 2020, s. 93.

19. yüzyılın ikinci yarısı keşif çağları olarak adlandırılmakla birlikte Orta Asya'da çalışmalar yoğunlaşmıştır. Özellikle Batılı araştırmacıların bu dönemde sömürgecilik faaliyetleri ile birlikte Orta Asya'nın derin tarihine yöneldikleri de görülmektedir. Bu faaliyetler Türk tarihi hakkında ışık tutar nitelikte olmuştur. Genel olarak bu dönemde Orta Asya tarihi ile ilgili değerli eserler ortaya çıkmıştır.

Dünya'daki çalışmaların yanı sıra ülkemizde de bu çalışmalarını yürüten değerli araştırmacılar mevcuttur. Prof. Dr. Ahmet Taşağıl, daha önce yapılan mevcut çalışmalarını da göz önüne alarak ve 30 yıllık araştırma birikimi ile Hun tarihi ile ilgili değerlendirmelerini okuyucuya sunmuştur. Özellikle eserde sadece Hunlara ait siyasi teşkilatı değil bunun yanı sıra sosyal ve kültürel hayatlarına da değinilmiştir.

Hunların sosyal ve kültürel yaşamlarına değinirken Çin kaynaklarının yanı sıra özellikle son dönemde Moğolistan, Kuzey Çin ve Sibirya'da yapmış olduğu saha araştırma gezilerindeki verileri de maddi kültür mirasları ile ortaya koymuştur. Bu eseri diğer çalışmalardan ayıran en temel özellik ise maddi kültür miraslarının son araştırmalar ışığında incelenmesidir. Bu incelemelerin ana başlıklarını sıralamak gerekirse kurganlar, yerleşim alanları ve mimari eserleri, at araç gereçleri, savaş arabaları, defin törenleri, madeni (altın) işlemeli eşyalar, kıyafetler, ok ve yayları, dokuma Hun kumaşları (yün, ipek), süs eşyaları, seramik ve oymalardır. Bunun yanı sıra sosyo-kültürel hayat, ekonomik ve ticaretin ilk izleri, yasalar ve insani ilişkiler, vergi sistemi, askeri hayat, törenler, dinleri ve kullandıkları takvimler ile ilgili bilgilerde yer almaktadır.

Yazar Hunların sosyal kültürel yaşamında oyunlarına ve müzik aletlerine de ayrı bir başlık açmıştır. Çin kaynaklarına dayanan verilere göre Hunların en az bir masa oyunu vardı, bu da onların düşünsel anlamda belirli bir düzeyde gelişmiş olduklarının göstergesiydi.² Bunun yanı sıra kendi kültürel özelliklerini taşıyan güreşe benzer bir sporlarından da bahsetmektedir. Hunlara ait müzik aletlerinden kopuz; Çinlilerin Hsiou-pu (k'ung-hou)³ bozkır kültüründe yeri olan çalgılardan bir tanesidir. Destanlarda müziğin de yeri olduğu gibi, destanlar anlatılırken kopuz çalınırdı. Çin'de de yayılmış olan Asya Hun çalgılarından bi-li, p'i-p'a, k'ung-hou, ku-sie vb. isimleri de yine kaynaklarda geçmektedir. Bu çalgıların, nefesli ve telli sazlardan oluştuğu belirtilmektedir.⁴ Yazar, Asya Hunların sözlü edebiyatında çalgıların yerinin oldukça önem taşımaya rağmen kaynaklarda bu belirtilen aletlerin, arkeolojik buluntular ile desteklenemediğinden de bahsetmiştir.

Hunlardan miras maddi kültür kalıntıları yazar tarafından ele alınırken, özellikle coğrafya ve iklim şartları üzerinde durulmuştur. Yazar bu bölümde Hunların yaşadığı coğrafyayı belirlemiş ve detaylı bir şekilde açıklamıştır. Coğrafi temellendirmenin üzerine ise İç Asya iklimi hakkında bilgiler eklemiştir.

² Taşağıl, *a.g.e.*, s. 304.

³ Taşağıl, *a.g.e.*, s. 305.

⁴ Taşağıl, *a.g.e.*, s. 306.

tir. Tarihsel perspektifte hiç şüphesiz ki coğrafya ve iklimin önemi oldukça büyüktür. Nitekim iklim, kitlesel değişimin altında yatan nedensel ilişkilerin tanımlanmasında daha fazla hassasiyet sağlar. Hun topraklarında iklime bağlı olarak bir süreliğine kıtlık yaşandığını ve bu durumdan imparatorluğun ciddi şekilde zarar gördüğünden de bahsetmiştir.

Eserin en arka sayfasında bilgi ve belgelerin yanı sıra, arkeolojik çalışmalara dayanılarak bir harita oluşturulmuştur. Bu haritada dikkat çeken hususlardan biri de coğrafi şekillerin (dağ, göl, nehir) detaylı bir şekilde verilmesidir. Hun toprakları üzerindeki bilimsel arkeolojik çalışmalar devam etmekte ve gelecekte çok daha nitelikli bilgiler ile karşılaşacağımız da aşikârdır.

Ve son söz olarak, *Bozkırların İlk İmparatorluğu: HUNLAR* adlı eser, şimdiye kadar yapılmış tüm mevcut çalışmalar incelenerek hazırlanmıştır. Prof. Dr. Ahmet Taşağıl, geniş çaplı araştırmalar ile hazırladığı bu kıymetli eserini neşrederek yeni bir başucu kitabını Türk Dünyası'na kazandırmıştır. Sayın Prof. Dr. Ahmet Taşağıl'ın kıymetli çalışmalarının Türk tarihi için devamını heyecanla temenni etmekteyiz.